

ЕНДАВМЕНТИ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

Обґрунтовано важливість існування механізму ендавментів у діяльності організацій громадянського суспільства та висвітлено проблеми, з якими можуть стикатися українські громадські організації у процесі використання даного механізму.

Ключові слова: фінансове забезпечення, джерело фінансування, громадські організації, ендавмент.

Постановка проблеми. Сучасна дійсність характеризується швидкими змінами економічного та соціального середовища, що вимагає від учасників соціально-економічних процесів адаптивності та гнучкості. У таких складних умовах функціонування держава та підприємницькі структури не завжди можуть надавати послуги у соціальній та культурній сфері. Для перших цей сектор непривабливий через його низьку прибутковість. Для других часто важко чи навіть нереально надавати послуги в ньому через труднощі виявлення реальних потреб населення того чи іншого регіону. В такій ситуації особлива роль надається громадським організаціям, які на умовах безприбутковості та наближеності до соціального сектора можуть надавати ті чи інші послуги населенню. Очевидно, що якісне надання ними послуг вимагає залучення певних фінансових ресурсів і часто немалих. Проте бюджет середньої української організації в Україні складає всього 50-60 тис. грн., в той час як у розвинених країнах світу цей показник еквівалентний 560-670 тис. грн. [1]. Стає очевидним, що без запровадження ефективного механізму альтернативного фінансування діяльності організацій громадянського суспільства, що буде незалежним від влади чи інших донорів, розвиток громадянського суспільства і його ініціативи у розв'язанні актуальних суспільних потреб практично неможливі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансування громадських організацій як елементу державних фінансів надавалася багато уваги вітчизняними науковцями. Так, аналіз їх окремих елементів знаходимо у працях О. Віннікова, В. Гайця, А. Колодія, С. Кириченка, В. Коваленка, С. Москвіна, С. Обушного, В. Примуша, О. Солонтя, В. Соседової, А. Ткачука та інших. Проте, незважаючи на внесок вищезгаданих науковців у дослідження діяльності громадських організацій, детальнішого аналізу вимагає фінансове забезпечення діяльності громадських організацій

та пошук його альтернативних методів.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування важливості існування механізму ендавментів у діяльності організацій громадянського суспільства як альтернативного методу їх фінансування та висвітлення проблем, з якими можуть стикатися українські громадські організації в процесі використання даного механізму.

Викладення основного матеріалу дослідження. У світовій практиці ефективно використовується цілий ряд нових методів фінансового забезпечення діяльності громадських організацій, серед яких варто виділити такі:

- відсоткова філантропія;
- корпоративна благодійність;
- ендавмент;
- венчурна філантропія (соціальні інвестиції).

Кожен із вищеперелічених методів має ряд особливостей та переваг, що роблять його особливим і бажаним для використання громадськими організаціями [2, с.45-47].

Раніше автором було досліджено переваги та фінансові вигоди від використання громадськими організаціями такого методу фінансування громадських організацій як відсоткова філантропія [3, с.298-303], проте на сьогодні в Україні відсутня правова база використання цього методу.

Корпоративна благодійність, венчурна філантропія та ендавменти дозволені українським законодавством і всіляко підтримуються правлячими колами та бізнес-структурами. Проте серед них варто виокремити ендавменти, які є чи не найбільш бажаним і вигідним методом фінансування як для донорів, так і для бенефіціарів, тому розглянемо його детальніше.

В Україні існує кілька законодавчих актів, що регулюють використання ендавментів у діяльності неурядових організацій (у тому числі і громадських), а саме:

1. Податковий кодекс України;
2. ЗУ "Про благодійну діяльність та благодійні організації";
3. Постанова Національного Банку України

"Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах".

Відповідно до Податкового кодексу України, під ендавментом розуміють суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника [4, ст. 170].

ЗУ "Про благодійну діяльність та благодійні організації" визначає право благодійників здійснювати благодійну діяльність шляхом управління благодійними ендавментами [5, ст. 5], цілі такого управління (надання благодійної допомоги бенефіціарові, виконання благодійних програм та проведення спільної благодійної діяльності), а також зазначає, що зміна цілей, порядку та строків використання благодійного ендавменту можливі лише на підставі згоди благодійника або його правонаступників, а також за рішенням суду, якщо благодійний ендавмент створено на підставі заповіту [5, ст. 9].

Постанова НБУ ж надає ще менше інформації, що стосується теми дослідження: нею лишень визначаються типи рахунків, з яких і на які може здійснюватись перерахування благодійної допомоги [6].

Незважаючи на незначний обсяг існуючого законодавства, на думку експертів, його цілком достатньо для ефективного використання вищезгаданого методу фінансування [7]. Проте, на відміну від розвинених країн, у яких його використання вселяко стимулюється на загальнодержавному рівні і навіть є обов'язковим у ряді країн (Франція, Греція, Австрія), в Україні він є радше екзотичним, причому, як показує статистика, лише незначна частина благодійних фондів знає, в чому полягає його суть, а ще менша - зазначає, що має його (6% і 0,7% відповідно) [8]. Тому визначимо суть ендавментів, переваги, які вони надають неурядовим організаціям, та проблеми, з якими можуть зіткнутися громадські організації України в процесі їх використання.

Ендавмент являє собою суму коштів, що інвестуються задля отримання доходу. Як гранти, контракти, збори та інші пожертвування він є одним з багатьох джерел доходу неурядової організації та може допомогти диверсифікувати ресурсну базу неурядової організації та допомогти знизити залежність від інших джерел фінансування.

У закордонній практиці початковий фонд ендавменту зазвичай називають "основним" чи

"тілом ендавменту", адже він повинен залишатися інвестованим і його не можна використовувати. Використовуватись може лишень згенерований дохід. Наприклад, можна розмістити ендавментовий капітал в сертифікатах чи депозитах банку з річним доходом 15% чи інвестувати його в ринкові акції, вартість яких змінюється кожного року і може таким чином збільшувати суму тіла ендавменту. Так може використовуватись прибуток від ринкових акцій, але тіло ендавменту повинно залишатися незмінним.

Існують і спеціальні види ендавментів, які роблять можливим використання тіла ендавменту. Такі види зустрічаються рідше. Вони називаються "строковими ендавментами" (term endowments), або "ендавментами, що витрачаються" (wasting endowments). Умови за такими ендавментами міняються. Наприклад, угодою про ендавмент може передбачатись можливість витрачання тіла ендавменту в певний визначений час, наприклад, через 10 років після одержання ендавменту, але протягом перших 10 років дозволено витратити лише відсотки за ним. Також може бути дозволено витратити певну частину тіла ендавменту кожного року, наприклад 10% щорічно протягом 10 років. У такому випадку витрачаються як тіло ендавменту, так і відсотки за ним, проте очевидно, що за таких умов сума відсотків буде зменшуватись кожного року, оскільки зменшується тіло ендавменту.

Фонди ендавментів можуть бути обмеженими або необмеженими. Якщо вони обмежені, то згенерований дохід використовується лишень на визначені цілі чи на послуги для конкретної групи осіб. Також може заборонятись використання коштів на адміністративні витрати чи витрати, пов'язані з менеджментом, тоді як дозволяється використання на будь-які програмні послуги.

Якщо ендавмент необмежений, то дохід від нього можна використовувати на будь-які цілі, не заборонені законом. Тому часто при існуванні саме такого виду ендавментів неурядові організації використовують дохід від них для покриття витрат на адміністративні цілі (адже часто буває важко зібрати на них кошти), а кошти з інших джерел - для підтримки їх програм.

Яскравими прикладами використання різних видів ендавментів в Україні та світі є [9]:

- Нобелівські премії сплачуються з доходів від інвестування 1 млн. золотих марок, які заповів А. Нобель;
- Гарвардський університет сьогодні володіє ендавментом, розмір якого складає близько \$25 млрд.;
- Києво-Могилянська академія формує ендавмент із внесків своїх випускників;

- Благодійний фонд "Блакитна магістраль" прозвітував про річний дохід ендавменту в 2010 році у розмірі понад \$1,5 млн.

Використання ендавментів вигідне як для донорів, так і для бенефіціарів, оскільки воно дає ряд переваг. Найвагоміші серед них такі:

- джерело надійного доходу;
- гнучкість при прийнятті рішень;
- ліпший імідж;
- більша здатність справлятися з фінансовими кризами;
- можливість збільшення тіла ендавменту.

Джерело надійного доходу. У випадку, якщо громадська організація отримує щорічні гранти, вона не може сподіватися на довготривале фінансування, оскільки надання таких грантів може припинитись у будь-який момент, коли донор вважатиме за потрібне. Якщо ж громадська організація використовує у своїй практиці ендавменти, вона може розраховувати на певну суму доходів щорічно так довго, як довго тіло ендавменту залишатиметься недоторканим.

Гнучкість при прийнятті рішень. Є перевагою необмежених ендавментів, оскільки такі пожертвування дозволяють громадській організації використовувати дохід на власний розсуд при виборі напрямків та обсягів використання, причому по-різному кожного року. Потенційно переваги від гнучкості можуть використовуватись навіть при існуванні обмежених ендавментів, оскільки вони генерують кошти на визначені цілі, і в такому випадку при існуванні інших необмежених у використанні фондів, громадській організації не доведеться використовувати останні на діяльність підтримувану ендавменту, тому вона буде володіти більшою гнучкістю при розподілі на інші цілі.

Ліпший імідж. Використання ендавменту може поліпшити імідж громадської організації як в суспільстві, так і серед донорів, адже вливання коштів відомим благодійником є сигналом про те, що він сприймає роботу обраної організації як таку, що заслуговує на підтримку. Це також є сигналом того, що цій організації можна довірити кошти.

Більша здатність справлятися з фінансовими кризами. Дохід від ендавменту можна використовувати як резервний фонд на випадок надзвичайних ситуацій (припинення фінансування з визначеного джерела; вихід з ладу обладнання тощо). У деяких ситуаціях можна здійснювати запозичення з основного фонду, щоб покрити надзвичайні витрати, а згодом повернути кошти до ендавменту з іншого ресурсу (якщо така можливість легальна і погоджена з донором у договорі про ендавмент).

Можливість збільшення тіла ендавменту. Якщо

законодавством та договором про ендавмент дозволено здійснювати інвестиції у акції, комерційні підприємства, нерухомість та в інших напрямках, що можуть збільшити вартість тіла ендавменту, то мудрі інвестиції можуть забезпечити його зростання. А оскільки дохід від використання ендавменту прямо залежить від величини його тіла, то така можливість здатна принести значні фінансові вигоди. Наприклад, Сільськогосподарський коледж вологої тропічної зони (Agricultural College of the Humid Tropical Region) у свій час зміг скористатися перевагою від цієї можливості. Спочатку на його користь було відкрито ендавмент сумою 50 мільйонів доларів у місцевій валюті, дохід з якого було використано на придбання доларів США, що в кінцевому підсумку збільшило фонд на 10 мільйонів доларів [10].

Зауважимо, що в Україні за останні кілька років було проведено ряд круглих столів і конференцій із залученням провідних зарубіжних спеціалістів, присвячених необхідності використання ендавментів в Україні [7, 8]. Проте в їх межах ендавменти розглядалися як "манна небесна", наявність якої приносить лише позитивні результати, тоді як осторонь залишилися проблеми, що пов'язані із використанням цього механізму залучення додаткових коштів неурядовими організаціями, а таких проблем є чимало. Виокремимо основні з них, які стосуються української практики:

1. Менше стимулів для збільшення інших фондів. Володіння ендавментом може створити оманливе відчуття захисту для громадської організації, наслідком чого є зменшення зусиль на пошук нових джерел фінансування (нових грантів, контрактів, благодійних внесків тощо). Такий спосіб мислення ризиковий, оскільки витрати завжди зростають, бо зростає попит на послуги, а також збільшується спектр послуг, що надаються громадською організацією для задоволення потреб громад.

2. Відвернення уваги від планування. Володіння ендавментом не означає того, що громадська організація постійно перебуває в безпеці, нею все ще повинне здійснюватись планування на майбутнє, розробляти стратегії для організаційного зростання та розвитку послуг. Як і раніше, необхідно залучати інші джерела фінансування, а більшість донорів сподіваються отримати від громадської організації чіткі плани та стратегії, що виправдовують запити на засоби.

3. Нездатність залучати інших донорів. Існування ендавменту може призвести до хибного сприйняття громадської організації донорами як такої, що не потребує додаткової фінансової підтримки, тому вона може залишитися як без

нової, так і без існуючої фінансової підтримки. Тож найліпш способом переконати нових донорів у необхідності додаткового фінансування є, як уже зазначалося, довгострокове планування з обґрунтуванням обсягів фінансових ресурсів, необхідних для реалізації планів.

4. Високі витрати і низька віддача. Розміри ендавментів можуть сильно відрізнятись, як і витрати на їх управління. Тому часто ресурси необхідні на зростання початкової суми тіла ендавменту, управління фондом та на підготовку звітності щодо його використання, значно перевищують віддачу від нього. У таких випадках використання ендавментів у діяльності громадської організації недоцільне (особливо вірно для невеликих пожертвувачів, які потребують великого адміністрування).

5. Девальвація. Метою ендавментів є забезпечення стійкого джерела доходу, що значно залежить від збереження вартості тіла ендавменту. В Україні ця проблема має особливий вплив, оскільки через інфляцію, валютні коливання та часті зміни в політиці забезпечення такого збереження непросте справа. Реальна вартість базових коштів зменшується, витрати на утримання ендавменту можуть почати перевищувати віддачу, отримувану від нього.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Завершуючи представлене науково-практичне дослідження, хотілося б наголосити на такому. Громадські організації - той елемент третього сектора, діяльність якого необхідна як для населення, так і для підприємницьких структур і держави. Очевидно, що повноцінне надання ними якісних послуг вимагає залучення значних фінансових ресурсів. Проте сучасний стан фінансування громадських організацій України далеко не відповідає світовим стандартам. У таких умовах питання залучення альтернативних методів фінансового забезпечення організацій громадянського суспільства - не просто забаганка, а справжня вимога часу.

У світовій практиці використовується багато методів альтернативного фінансування, які маловідомі в Україні, проте не всі з них легальні. Серед дозволених вітчизняним законодавством, особливе місце посідають ендавменти, оскільки вони є не лише стабільним джерелом доходу громадських організацій, але і сприяють можливості довгострокового планування, забезпечують більшу гнучкість при прийнятті управлінських рішень тощо. Проте існує ряд факторів, які сповільнюють розвиток даного механізму в Україні. Їх умовно можна поділити на дві групи. Перша група охоплює ті фактори, що мають приховану дію, оскільки їх негативний

вплив не є явним при використанні ендавменту, проте може призвести до погіршення фінансового стану у майбутньому (менше стимулів для збільшення інших фондів; нездатність залучення інших донорів; відвертання уваги від планування). До другої групи належать фактори, що не просто прямо впливають, але і практично унеможливають використання механізму ендавменту в Україні (високі витрати та низька віддача; девальвація).

Отже, ендавменти є тим механізмом, який здатен забезпечити певні фінансові стабільність та незалежність для українських громадських організацій, але сучасні умови господарювання унеможливають його використання. Тому для ефективного його застосування в Україні необхідно не лише прийняти ряд нормативно-правових актів, які дозволили б використання нетрадиційних видів ендавментів, але і розробити механізм, який би залишав незмінною реальну вартість тіла ендавменту, тобто не лише забезпечив би стабільність доходів громадських організацій, але і мотивував би донорів до благодійності шляхом створення ендавментів, адже саме за таких умов донори не ризикують своїм капіталом.

Список літератури

1. Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-823-120316860.pdf.
2. Ткачук І.Я. Нетрадиційні методи залучення фінансових ресурсів громадськими організаціями України [текст] / І.Я.Ткачук// Матеріали дев'ятої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції Соціум. Наука. Культура - К.: 2013. - С. 45-47.
3. Ткачук, І.Я. Відсоткова філантропія як метод залучення додаткових фінансових ресурсів громадськими організаціями України [текст] / І.Я.Ткачук//Інноваційна економіка - 2013. - №2 [40]. - С.298-303.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
6. Про затвердження Інструкції про порядок

відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах : Постанова Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

7. Матеріали Круглого столу "Ендавмент: фінансова стабільність неприбуткового сектору" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fundraising.org.ua/news/kruglii-stil-endavment-finansova-stabilnist-nepributkovogo-sektoru>.

8. Матеріали IV Міжнародної конференції

"Благодійність 2020: бачення та стратегія розвитку" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.blagodiynist.info/>.

9. Ендавмент - цільовий капітал, доходи від інвестування якого використовуються для благодійної діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dok.znaimo.com.ua/docs/index-3415.html>.

10. Grants database [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.fordfoundation.org/grants/search>.

Аннотація

Ирина Ткачук

ЭНДАВМЕНТЫ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ УКРАИНЫ

Обоснована важность существования механизма эндавментов в деятельности организаций гражданского общества и освещены проблемы, с которыми могут сталкиваться украинские общественные организации в процессе использования данного механизма.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, источник финансирования, общественные организации, эндавмент.

Summary

Iryna Tkachuk

ENDOWMENTS IN UKRAINIAN NGOS ACTIVITY

The importance of the endowments mechanism in the civil society organizations practice is substantiated and the challenges that Ukrainian NGOs face when use this mechanism are highlighted.

Keywords: financial support, funding source, community organizations, endowments